

2. WALKI O GRANICĘ WSCHODNIĄ – NOTATKA

1. Koncepcje dotyczące kształtu granicy państwa polskiego

- **koncepcja federacyjna Józefa Piłsudskiego:**
 - granica wschodnia – zakładała utworzenie przy pomocy Polski systemu państw narodowych: Litwy, Białorusi i Ukrainy, stanowiących przedmurze przeciw Rosji. W tym celu należało utworzyć federację państw, w której pozycję hegemoną objęłaby Polska.
 - granica zachodnia – decyzje co do zachodnich granic państwa polskiego Piłsudski pozostawiał w rękach mocarstw zachodnich (kwestia Pomorza, Śląska i Wielkopolski).
- **koncepcja inkorporacyjna Romana Dmowskiego**
 - granica wschodnia – Polska winna być krajem jednolitym – mniejszości narodowe winny stanowić taką mniejszość, by z łatwością uległy asymilacji (polonizacji). W związku z tym uważał, że w granicach państwa polskiego winny znaleźć się te obszary, na których ludność polska miałaby znaczną przewagę (Polacy nie mogli stanowić mniej niż 60% społeczeństwa.) Do Polski miała więc zostać włączona ziemia byłego Królestwa Polskiego, Wileńszczyzna, zachodnia Białoruś, zachodnia Ukraina, Galicja.
 - granica zachodnia – na zachodzie chciał do Polski włączyć Pomorze Gdańskie, Wielkopolskę, Górny Śląsk oraz większość Prus Wschodnich.

2. Wojna polsko – ukraińska 1918 – 1919 r.

- **geneza:**
 - w XIX w. narodził się nacjonalizm ukraiński. Ukraińcy pragnęli utworzenia niepodległego państwa ukraińskiego, w skład którego wchodziłby zarówno Lwów na zachodzie jak i Kijów na wschodzie. Było to sprzeczne z interesem Polski, która uważała Lwów za polskie miasto, stolicę Galicji Wschodniej. Było to również sprzeczne z interesem Rosji, która uważała wschodnią Ukrainę z Kijowem za ziemię rosyjskie.
 - po wybuchu rewolucji bolszewickiej w Rosji doszło do podpisania pokoju brzeskiego (9.02.1918 r.). Granica państw centralnych przesunęła się na wschód. Ukraińcy rzekli się praw do Galicji Wschodniej z Lwowem na rzecz Austro – Węgier, które kontrolowały tą ziemię od rozbiorów.
 - w 1918 r. na terenie Ukrainy proklamowano powstanie **Ukraińskiej Republiki Ludowej (URL)** na Wołyniu, Chełmszczyźnie i Podlasiu.
 - w nocy z 30.10. na 1.11. 1918 r. Ukraińcy proklamowali powstanie **Zachodnioukraińskiej Republiki Ludowej (ZURL)** w Galicji Wschodniej ze stolicą we Lwowie, co wywołało opór mieszkającej tam ludności polskiej.
- **przebieg:**
 - Walki o Galicję Wschodnią z ZURL**
 - 1.11. – 21.11.1918 r. – walka o Lwów, którą podjęła ludność polska zamieszkująca miasto. Do samoczynnie tworzących się oddziałów wstępowała również młodzież, dzieci (od 9 do 17 roku życia) i studenci, którą po zakończeniu walki określono mianem **Orłęt Lwowskich**. Polacy zdobyli miasto.
 - Listopad 1918 – marzec 1919 – Polacy utrzymali miasto mimo oblężenia przez wojska ukraińskie.
 - marzec 1919 r. do Galicji Wschodniej skierowano Błękitną Armię gen. Józefa Hallera, która do lipca wyparła siły ukraińskie za rzekę Zbrucz. Wojska ZURL połączyły się z wojskami URL.

- 1.09.1919 r. podpisano zawieszenie broni
- o przyszłości Galicji Wschodniej miały zdecydować mocarstwa - w marcu 1923 r. uznały ten obszar za część państwa polskiego

Walki o Wołyń Podlasie i Chełmszczyznę z URL

- zostały zapoczątkowane w grudniu 1918 r. Na początku 1919 r. wojska polskie zajęły Włodzimierz Wołyński i Kowel. Walki toczyły się do września 1919 r.
- 1.09.1919 r. podpisano zawieszenie broni. Linią demarkacyjną była rzeka Zbrucz.

3. Wojna polsko-bolszewicka 1919— 1921 .

a) geneza

- wojny doszło ze względu na konflikt interesów – Polska chciała przyłączyć Wileńszczyznę, Zachodnią Białoruś, Ukrainę, Wołyń i Podlasie podczas gdy Rosja bolszewicka realizowała ideę rewolucji światowej – dążyła do przeniesienia rewolucji na Zachód.
- na początku 1919 r. z terenów wschodnich zaczęły się wycofywać wojska niemieckie. Zaczęły je zajmować wojska bolszewickie.

b) 1919 r.

- Nie można dokładnie określić daty rozpoczęcia wojny, gdyż żadna ze stron oficjalnie jej nie wypowiedziała. Do walk między wojskiem polskim a armią bolszewicką po raz pierwszy doszło w lutym 1919 r. na obszarze Litwy i Białorusi gdzie bolszewicy utworzyli Białoruską Socjalistyczną Republikę Rad.
- Wojskom polskim udało się odzyskać część terytorium; m.in. wojska polskie wkroczyły do Wilna. Działania wojenne zostały wstrzymane na jesieni 1919 r. ze względu na kontrrewolucję w Rosji.

b) wyprawa kijowska 25.04.1920 r. – 7.05.1920 r.

- Obydwie strony przygotowywały się do dalszych działań wojennych. Wywiad polski zdobył informacje o przygotowywanej kontrofensywie bolszewickiej na Białorusi.
- 21.04.1920 r. Polska zawarła **sojusz z Ukraińską Republiką Ludową** (na czele ataman **Semen Petlura**) skierowany przeciwko bolszewickiej Rosji. Sojusz uzupełniała konwencja wojskowa, w której uzgodniono współdziałanie wojsk polskich i ukraińskich na wypadek wznowienia wojny z Rosją.
- **25 kwietnia 1920 r. Polacy rozpoczęli ofensywę na Ukrainie** uprzedzając uderzenie rosyjskie. Udało im się 7 maja zająć Kijów gdzie został utworzony ukraiński rząd z **Izaakiem Mazepa** na czele (zgodnie z koncepcją federacyjną).

c) ofensywa bolszewicka czerwiec – lipiec 1920 r.

- Na początku czerwca ruszyło kontrnatarcie bolszewickie na Ukrainie. Wojska bolszewickie Armii Konnej **Siemiona Budionnego** zmusiły Polaków 10 czerwca do odwrotu.
- Na początku lipca 1920 r. ruszyła ofensywa bolszewicka na Białorusi (dowódcą był **Michał Tuchaczewski**). Bolszewicy zajęli Mińsk, Wilno, Grodno, Pińsk.
- 10 lipca Polacy wycofali się za rzekę Bug. Istnienie państwa polskiego zostało zagrożone. Siły polskie zostały skoncentrowane na linii Wieprza i Wisły.
- Społeczeństwa polskie skonsolidowało się - utworzono **Radę Obrony Państwa** na czele z Józefem Piłsudskim. W szeregi armii wstąpiło ponad 100 tysięcy ochotników.
- Premier **Władysław Grabski** zwrócił się o pomoc do wielkich mocarstw. Na **konferencji w Spa (lipiec 1920 r.)** Wielka Brytania zgodziła się pośredniczyć w rozmowach z Rosją. W zamian Polacy musieli zrezygnować z plebiscytu na Śląsku Cieszyńskim, zgodzić się na oddanie Wilna Litwie i pójść na inne ustępstwa. Po przyjęciu tych warunków rząd Grabskiego upadł. Powołano nowy **Rząd Obrony Narodowej z Wincentym Witosem**.
- **Rokowania polsko – bolszewickie** skończyły się fiaskiem. Bolszewicy zażądali m.in. zgody Polski na: **linię Curzona** (granica na linii Bugu), ograniczenie liczebności armii polskiej do 50

tys., przekazania Rosji Radzieckiej sprzętu zdemobilizowanych oddziałów, przerwania produkcji broni itp. Polska odrzuciła te warunki.

- 12.07.1920 r. bolszewicy zawarli układ z Litwą. Rosja oddała Litwie Wilno w zamian za zgodę rządu litewskiego na przemarsz wojsk rosyjskich przez jej terytorium i obietnicę przyjaznej neutralności.
- **28.07.1920 r. w Białymstoku** bolszewicy powołali **Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski** na czele z **Feliksem Dzierżyńskim i Julianem Marchlewskim**. Miał to być załączek przyszłej Polskiej Socjalistycznej Republiki Rad.

d) bitwa warszawska

- W dniach **12-15 sierpnia 1920 r.** rozegrała się decydująca **bitwa o Warszawę (tzw. „cud nad Wisłą”)**. Dowództwo bolszewickie pewne zwycięstwa, zostało zupełnie zaskoczony atakiem znanym z Wkry. Nie dopuszczono do przekroczenia Wisły przez Armie Czerwoną. Do najcięższych walk doszło o Radzymin
- 16.08. ruszyła kontrofensywa polska znaną z Wieprza, która odrzuciła Armię Czerwoną spod Warszawy. Natarcie bolszewickie zostało powstrzymane, a wojsko polskie przejęło inicjatywę. Armia Konna Siemiona Budionnego wycofała się za Bug, a armia Tuchaczewskiego musiała przekroczyć granicę Prus Wschodnich. Niemcy pozwolili im przemaszerować przez swoje terytorium.
- Pod koniec sierpnia Siemion Budionny podjął próbę zajęcia Lwowa. Armia Konna 31.08.1920 r. została rozbita pod **Komarowem**.
- W **bitwie nad Niemnem (20–26 września)** wojska polskie ponownie przełamały opór bolszewików. Armia Czerwona opuściła granice Polski.

e) pokój ryski

- W październiku 1920 r. obie strony konfliktu podpisały rozejm w Rydze gdzie rozpoczęły się rozmowy pokojowe. Zakończyły się one podpisaniem **traktatu pokojowego 18 marca 1921 r.** z Rosyjską i Ukraińską Socjalistyczną Republiką Rad.
 - Granica opierała się o Dźwinę na północy i rzekę Zbrucz na południu.
 - Obie strony gwarantowały prawa w dziedzinie kultury, szkolnictwa i swobody wyznaniowej dla mniejszości polskiej po stronie wschodniej i odwrotnie.
 - Oba państwa miały nie ingerować w swoje sprawy wewnętrzne.
 - Polska i Rosja rezygnowały z odszkodowań wojennych.
 - Polska miała otrzymać zwrot zbiorów kulturalnych wywiezionych z Polski po 1772 r. oraz 30 mln złotych rubli rekompensaty za udział ziem polskich w życiu gospodarczym imperium rosyjskiego.

4. Kwestia Wileńszczyzny

- Wilno było zamieszkane głównie przez Polaków i Żydów.
- W myśl wcześniej podpisanego traktatu litewsko – bolszewickiego Wilno miało przapaść Litwie. Na konferencji w Spa delegacja polska musiała zrezygnować z Wilna. Litwini sprzeciwiali się przeprowadzeniu plebiscytu.
- Piłsudski polecił **gen. Lucjanowi Żeligowskiemu** upozorowanie **buntu** i wkroczenie do Wilna. Zajęto miasto 9.10.1920 r. i utworzono **Litwę Środkową**, która przez dwa lata była niezależna.
- W 1922 r. na Wileńszczyźnie przeprowadzono wybory do Sejmu Wileńskiego, który opowiedział się za przynależnością Wilna i okolicy do Polski. Litwa nie uznawała tej uchwały i nie utrzymywała z Polską stosunków dyplomatycznych do 1938 r.